

УДК 396(477)

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.8>

ПРАВА РІВНОСТІ: БОРОТЬБА ТРИВАЄ

Лєнь Т.В. – кандидат філософських наук,
доцент кафедри публічного управління та права
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-1025-9329

У статті подано історичний огляд світового й українського жіночого руху за свої права як ідеї становлення та розвитку правової рівності чоловіків і жінок та сучасні реалії правового забезпечення жінок в Україні.

Поява фемінізму цілком закономірна, оскільки пов'язана не тільки із соціально-економічними змінами, а й зі зростанням жіночої свідомості, намаганням жінки знайти своє місце у світі, що змінюється, та бажанням змінити ступінь впливу жінки на суспільство. Феміністичний/жіночий рух вніс зміни до законодавства на користь жінок. Незважаючи на декларовані права особи незалежно від статі, у реаліях вони не дотримуються. Упередження та гендерна дискримінація продовжують панувати. Жінки та чоловіки мають нерівний доступ до соціальних статусів, ресурсів, привілеїв, престижу, влади.

Інтеграція української держави у світове співтовариство потребує переосмислення ролі та місця жінки у суспільстві та її рівноправної участі в усіх сферах життя, зокрема у політиці та державотворенні, проте сучасне становище чоловіків і жінок у суспільстві, гендерні стереотипи населення, офіційна гендерна політика свідчать про те, що це станеться нескоро. Підставою для такого висновку є стан гендерних відносин в економічній, соціальній, правовій і політичній сферах українського суспільства, а також стан суспільної свідомості, котрий досі успішно відтворює низку глибоко вкорінених гендерних стереотипів. У суспільстві існує подвійний стандарт оцінок соціального внеску людини залежно від статі, різна оцінка мотивації для чоловіків і жінок (публічні зобов'язання перед суспільством для чоловіків; безкорисливі, особистісні, мотивовані сімейними обов'язками для жінок).

Враховуючи проблему впровадження механізму забезпечення рівних прав чоловіків і жінок, Україна отримала новий виклик – Партнерство Біарріц. У рамках Партнерства Кабінет Міністрів України підтримав План реалізації зобов'язань. Визначено цілі та пріоритети реалізації у рамках Партнерства. Налагоджено внутрішнє партнерство з Урядом і міжнародними колегами.

Приєднання України до Партнерства Біарріц є визнанням зусиль України щодо сприяння досягнення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок.

Ключові слова: права рівності, гендер, гендерна рівність, фемінізм, Біарріц партнерство, недискримінаційна політика.

Lien T.V. Rights of equality: continuation of the struggle

The article presents a historical overview of the world and Ukrainian women's movement for their rights, as ideas of formation and development of legal equality of men and women and modern realities of women's legal support in Ukraine.

The emergence of feminism is quite natural, since not only due to socio-economic changes, but also associated with the growth of the female consciousness attempts of women to find its place in the world that changes, and the measure of women's impact on society. Feminist/women's movement has made changes to the legislation in favour of women. On the level of declared rights and opportunities of the individual, regardless of sex, actually not complied with. Prejudice and gender discrimination continue to play. Women and men as a social community at large have unequal access to social statuses, resources, privileges, prestige, power.

Integration of the Ukrainian state in the world community requires a rethinking of the role and place of women in society and their equal participation in all spheres of life, and, in particular, in politics and state-building. However, the current situation of men and women in society, the gender stereotyping of the population, official gender policy suggests that this will not happen soon. The basis for this conclusion is the state of gender relations in economic, social, legal and political spheres of the Ukrainian society, as well as the state of public consciousness, where it still plays successfully a number of deep-rooted gender stereotypes. In society there is

a double standard estimates of social contribution person depending on gender, different evaluation motivation the same thing men and women (as motivated by obligations to society for men; how selfless, personal, motivated by family responsibilities for women).

Given the problem of implementing the mechanism for ensuring equal rights for men and women, Ukraine has received a new challenge – the Biarritz Partnership. Within the framework of the Partnership under the Plan, which was supported by the Cabinet of Ministers today, Ukraine has already defined the goals and priorities for the implementation of the Biarritz Partnership. A domestic partnership with the Government and international colleagues has been built.

Ukraine's accession to this Partnership is a recognition of Ukraine's efforts to promote equal opportunities for men and women.

Key words: equality rights, gender, gender equality, feminism, Biarritz Partnership, non-discriminatory policy.

У загальній системі права чільне місце займають права рівності. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Ці права регулюють рівність у становленні та функціонуванні націй, держав, політичних партій, громадських структур.

Рівність прав жінки та чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці та здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства та дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Проте зростання кількості публікацій вітчизняних вчених із проблем прав жінок і гендерного підходу свідчить про їх важливість в умовах розвитку сучасної наукової думки України, адже, незважаючи на конституційне забезпечення гендерної рівності в Україні, питання порушення прав жінок досі є актуальним.

Чимало вітчизняних і зарубіжних науковців (В. Агеєва, Т. Говорун, Н. Зборовська, О. Кікінежді, О. Кісь, О. Маланчук-Рибак, С. Павличко, Н. Пушкарьова, К. Відон, Е. Кемпбел, Р. Мерфін, С. Ходжсон-Райт та ін.) досліджували питання боротьби жінок за свої права, виділяючи їхні характерні ознаки та визначаючи шляхи подолання дискримінації.

Мета статті – проаналізувати шлях становлення гендерної рівності від витоків до сьогоденних реалій України.

Ідею та практику становлення й розвитку правової рівності статей пов'язують із феміністичним рухом, який політично задекларував юридичну необхідність політико-правового вираження рівності, потреб втілення рівності у законодавстві й у реальній практиці, проте початок вивчення становища жінки у суспільстві закладено ще старогрецькими філософами. Платон і Арістотель під впливом тогочасного суспільства та їхніх традицій виправдовували нерівність щодо жінки.

Ця думка про жіночу неповноцінність стає панівною навіть із виникненням християнства, яке у деякому сенсі прославляє жінку.

Така позиція розвинулася й у подальших філософських дослідженнях І. Канта, А. Шопенгауера, О. Вейнінгера, Е. Дюркгейма, З. Фрейда, котрі висували ідеї жіночої обмеженості з огляду на біологічну та фізіологічну специфіку [2].

Згідно з іншою думкою витoki фемінізму слід шукати в часи Відродження [2]. Саме цей період варто вважати початком трансформації західноєвропейської

свідомості у бік раціоналізму, одним із наслідків якого стає виникнення ідей фемінізму з номінальним проголошенням рівності жінок і чоловіків.

За загальним визначенням, історія фемінізму веде свій початок з епохи Просвітництва з новою метафізичною картиною світу, у якій важливе місце належить принципу рівності, а також вірі у реалізацію різних утопічних проєктів людського розуму. Таке ціннісне зрушення не могло не привести до зміни образу жінки [3, с. 53].

Вважається, що спочатку феміністський рух спирається переважно на філософію лібералізму з її акцентом на права людини й утопічні ідеї А. Сен-Симона, Р. Оуена, Ш. Фур'є. Останньому приписується і сам термін «фемінізм» (можна говорити про те, що в цій версії у витоків фемінізму стояли зовсім не жінки, а чоловіки ліберальних і лівих поглядів) [3, с. 54].

Самі жінки спочатку виступали усього лише за отримання деяких економічних і юридичних прав. Авторство численних маніфестів на захист прав жінок належить англійським і французьким письменницям («Декларація прав жінок і громадян» (1792) Олімпії де Гуж, «Про підпорядкування жінок» Мері Уолстоун Крафт (1792)) [4, с. 11].

Безпосередньо початок фемінізму прийнято датувати кінцем XVIII – початком XIX ст., коли думка про те, що жінка займає пригнічене становище у суспільстві, у центрі якого стоїть чоловік, дедалі більше поширилася.

Появу фемінізму пов'язують з економічними змінами та руйнуванням старої моралі, що було зумовлено зміною складу дешевої робочої сили за рахунок іммігрантів із низьких верств населення, передусім в США [4, с. 11].

Слід зазначити, що виникнення фемінізму цілком закономірне, оскільки зумовлювалося не лише соціально-економічними змінами, але і зростанням жіночої самосвідомості, спробами жінок визначити своє місце у світі, що змінюється, ступенем жіночого впливу на суспільство.

Під впливом ідей фемінізму складається концепція впливу системи, яку через роки назвуть «стать/гендер», на тип суспільства, виробництва і культури загалом. Ця концепція зав'язує категорію статі на двох сферах – соціальній і виробничій, які і визначають тип суспільства [5].

Паралельно з виникненням фемінізму йшов процес міфологізації «жіночого призначення», яке бачилося у винятковій компетенції жінок вести домашнє господарство і бути духовною опорою своїм чоловікам.

Швидше за все, співіснування цих двох тенденцій – розвитку феміністичних ідей рівності жінок і просування ідеї «жіночого призначення» – є своєрідним показником зіткнення у культурі патріархальних і егалітарних гендерних стереотипів [5].

Започаткування українського жіночого руху в середині XIX ст. значною мірою було пов'язано із загальноєвропейським жіночим рухом, який тоді значно активізувався. Водночас його розвиток на національному ґрунті мав свої особливості та специфічні риси.

Перші його прояви з'явилися у Наддніпрянській Україні у 50-х рр. XIX ст. і були пов'язані з боротьбою жінок за одержання права на здобуття повноцінної вищої освіти. Тоді вищі навчальні заклади для жінок організовували за ініціативою та на кошти приватних осіб і благодійних організацій.

У цьому ж напрямі працювало одне з перших жіночих товариств України – Товариство допомоги вищій жіночій освіті, важливим здобутком діяльності якого стало заснування у Києві (1878 р.) Вищих жіночих курсів. Тут же був створений і перший український жіночий гурток (1884 р.) Олени Доброграсової [6].

В основу українського жіночого руху лягло переконання, що українська жінка рівною мірою відповідальна за сучасність і майбутнє України, як і чоловік [7]. Історично зумовлений український феміністичний рух зосереджувався не на правах жінок, а на їхніх обов'язках, на добровільно взятій на себе великій відповідальності за долю нації.

Основне завдання для жіночого руху України, а саме досягнення жінками рівних можливостей із чоловіками й утвердження української державності поставило «Всеукраїнське жіноче товариство ім. О. Теліги», сформоване у 1993 р. як жіноче товариство при фундації ім. О. Ольжича.

В останню чверть ХХ ст. Організація Об'єднаних Націй концептуально розширила поняття про становище жінки у світі, визнавши його як нерівне з чоловіком. У 90-ті рр. ООН дійшла висновку, що подолати таку гендерну нерівність можливо тільки через діяльність, пов'язану не лише з поліпшенням становища жінки, а й через велику роботу серед чоловіків і грамотне регулювання міжстатевих відносин.

У жовтні 1999 р. народним депутатом України М. Ковалком до Верховної Ради України у порядку законодавчої ініціативи був поданий проект Закону «Про державне забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок». Це було зроблено від імені Ініціативної гендерної групи, яку він створив, на основі вивчення реального становища жінки та чоловіка в Україні, вимог міжнародного законодавства з питань гендеру та гендерного досвіду інших країн. Підписавши міжнародні документи, наша країна тим самим зобов'язалася виконувати їх на національному рівні.

У червні 2000 р. у Нью-Йорку відбулася Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН із порядком денним «Жінки у 2000 році: рівність чоловіків та жінок». Таким чином ООН підвела підсумок про становище жінки за попередні тисячоліття й акцентувала увагу на рівності статей у сучасних умовах ХХІ ст.

Україна – одна з перших країн світу, яка у своєму Основному Законі визначила становище жінки та чоловіка як рівноправних особистостей. Відповідно до положень ст. 24 Конституції України формується гендерне законодавство, котре також складається з таких законодавчих актів, як Кодекс законів про працю України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України та Кримінальний кодекс України, закони України про освіту, пенсійне забезпечення, державну допомогу сім'ям із дітьми, охорону праці, Основи законодавства України про охорону здоров'я та ін.

Україна, реалізуючи недискримінаційну політику, гарантувала принцип рівноправності чоловіків і жінок на конституційному рівні, але не повною мірою забезпечила його виконання реальними механізмами та засобами реалізації.

На суспільному рівні декларовані права та можливості особистості незалежно від статі реально не дотримуються. Упереджене ставлення та гендерна дискримінація продовжують відтворюватися. Жінки та чоловіки, як соціальні спільноти загалом, мають неоднаковий доступ до соціальних статусів, ресурсів, привілеїв, престижу, влади.

Інтеграція української держави у світове співтовариство вимагає переосмислення місця і ролі жінок у суспільстві, їхню рівноправну участь у всіх сферах життєдіяльності, зокрема у політиці та державотворенні, однак сучасне становище чоловіків і жінок у суспільстві, наявність гендерних стереотипів, поширених серед населення, офіційна гендерна політика дають підстави вважати, що станеться це не скоро.

Підґрунтям для такого висновку є стан гендерних відносин в економічній, соціальній, правовій і політичній сферах українського суспільства, а також стан

громадської свідомості, де досі успішно відтворюється низка глибоко вкорінених гендерних стереотипів.

Незважаючи на кардинальні зміни, що відбулися в українському суспільстві, існує традиційний розподіл соціальних ролей. Так само, як і багато років тому, існує міфологізація «жіночого призначення»: публічний простір, традиційно чоловічий, історично тривалий час сприймав жінку як девіацію, сфера приватного натомість була визнана як переважно жіноча.

У суспільстві існує подвійний стандарт оцінки суспільного внеску людини залежно від її статі, різне оцінювання мотивації однакового вчинку чоловіка та жінки (як мотивованого обов'язками перед суспільством для чоловіка; як саможертвний, особистий, мотивований обов'язками перед родиною – для жінки) тощо.

Підтвердженням того, що у XXI ст. права рівності не є рівними, є заснування лідерами країн G7 25 серпня 2019 р. Партнерства Біарріц, що відбулося під головуванням Президента Франції Еммануеля Макрона. Метою цього партнерства є консолідація зусиль міжнародної спільноти та посилення відповідальності задля досягнення рівності жінок і чоловіків [8].

Партнерство Біарріц – це про рівність, рівні права та можливості жінок і чоловіків. Це про руйнування соціальних, економічних, ментальних і фізичних бар'єрів.

11 вересня 2020 р. Україна приєдналася до Партнерства Біарріц. Україна взяла на себе зобов'язання у п'яти сферах: розвиток безбар'єрного публічного простору, дружнього до сімей із дітьми та маломобільних груп населення; навчання дітей принципів рівності жінок і чоловіків; запобігання насильству; зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків; створення більших можливостей для чоловіків піклуватися про дітей [8].

У межах Партнерства за Планом, який сьогодні підтримує Кабінет Міністрів, Україна готова виконати зобов'язання у п'яти сферах: реформування законодавства у сфері соціальних відпусток, пов'язаних із народженням дитини та доглядом за нею – батько і мати матимуть однакові можливості по декрету; розвиток інклюзивного та гендерно чутливого публічного простору, дружнього до сімей із дітьми та маломобільних груп населення – люди з особливими потребами матимуть рівний доступ до інфраструктури; наскрізну інтеграцію гендерного компоненту в освітній процес – хлопці та дівчата матимуть однаковий доступ до освіти незалежно від вибору професії; забезпечення ефективної реалізації законодавства у сфері протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству – держава готова стати на захист постраждалих через створення нових притулків, кімнат кризового реагування та надання різної допомоги; зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків – за один вид діяльності має бути рівна оплата праці незалежно від статі [8].

Україна вже визначила цілі та пріоритети щодо реалізації партнерства Біарріц, налагоджено партнерств із Урядом і міжнародними колегами.

Сьогодні держава робить усе, щоб українці мали рівні права та можливості. Приєднання України до цього Партнерства – це визнання зусиль України у напрямку утвердження рівних можливостей для чоловіків і жінок [8].

Рівноправ'я чоловіків і жінок є невід'ємною частиною прогресу людства, елементом демократії та важливою умовою розбудови демократичної, правової держави, проте рівноправне положення жінок у суспільстві істотно змінює традиційні уявлення про такі риси, як жіночність і мужність. Отже, суспільство потрібно готувати до цього.

На нашу думку, реальне забезпечення рівних прав і можливостей на законодавчому рівні дасть поштовх у позитивному напрямку формування сучасних суспільних поглядів на рівні права та можливості жінок і чоловіків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України URL: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-24.htm.
1. Жеребкіна І.А. Теорія і історія фемінізму. Харків : «Ф-Пресс», 1996. 387 с.
1. Батлер Дж. Фемінізм под любым другим именем. *Введения в гендерные исследования*. Ч. I. Санкт-Петербург, 2001. С. 53–55.
2. Айзенштайн З. Экспортный феминизм Севера и Запада. *Гендерные исследования*. 1998. № 1. С. 11.
3. Ленъ Т.В. Права рівності: історичний потенціал світового жіночого руху для сучасної України. *Юридичний бюлетень*. 2015. № 1 (1). 158 с. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2015/1_2015/4.pdf.
4. Пінчук І.М., Толстоухова С.В. Права жінок у сучасному світі. Київ : УДЦ ССМ, 2000. 112 с.
5. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства / Г. Алексєєва, О. Балакірєва, В.М. Бондаровська. Київ : Український інститут соціальних досліджень, 2002. 122 с.
6. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-plan-zahodiv-z-realizaciyi-partnerstva-biarric>.

REFERENCES:

1. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine] https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-24.htm.
2. Zherebkina I.A. (1996) *Teoriia i istoriia femynizmu* [Theory and history of feminism] Kharkiv: F-Press (in Ukrainian)
3. Butler Dzh. (2001) *Feminizm pod liubym druhim imenem* [Feminism under any other name] Sankt-Pererburh: SPb (in Russian)
4. Aizenstain Z. (1998) *Eksportnyi feminizm Severa i Zapada* [Export feminism of the North and West]. *Hendernye issledovaniia*, № 1, p.11.
5. Len. T. (2015) *Prava rivnosti: istorychnyi potentsial svitovoho zhinochoho rukhu dlia suchasnoi Ukrainy* [Law of equality: historical potential of the global women's movement in contemporary Ukraine]. *Yurydychnyi biuleten*, № 11. pp. 158. http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2015/1_2015/4.pdf
6. Pinchuk I., Tolstoukhova S. (2000) *Prava zhinochok u suchasnomu sviti* [Women's rights in the modern world] Kyiv: UDTs SSM (in Ukrainian)
7. Aleksieieva H., Balakirieva O., Bondarovska V. (2002) *Hendernyi parytet v umovakh rozbudovy suchasnoho ukrainskoho suspilstva* [Gender parity in the context of the development of modern Ukrainian society] Kyiv: Ukrainian Institute for Social Research (in Ukrainian)
8. *Uriadovi portal* [Government portal] <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-plan-zahodiv-z-realizaciyi-partnerstva-biarric>.